

מתן תרומות כספיות בחברה החרדית

ניצה (קלינר) קסיר
ואסף צחור-שי

אוקטובר 2016

המכון החרדי

מתן תרומות כספיות בחברה החרדית

ניצה קסיר (קלינר) – אסף צחור שי¹

- התרומות הכספיות בחברה החרדית מהוות חלק משמעותי בתפיסת העולם החברתית-כלכלית והדתית. הן מהוות בסיס חשוב התומך בחיים הקהילתיים, ומרכיב מהותי בהוצאות של משקי הבית בהתאם לחובה הלכתית ולנורמות קהילתיות.
- שיעור התורמים – כ-75 אחוזים ממשקי הבית החרדים תורמים תרומה כספית. שיעור זה גבוה פי 2.4 משיעור התורמים בקרב משקי בית יהודים לא חרדים, העומד על כ-31 אחוזים.
- גובה התרומה בקרב משקי בית הנותנים תרומות – התרומה החודשית הממוצעת של משק בית חרדי עומדת על 457 ש"ח. סכום זה גבוה פי 2.1 מהתרומה של משק בית לא-חרדי, התורם בממוצע 222 ש"ח לחודש.
- שיעור התרומה מההכנסה – בקרב משקי בית שתורמים, משק בית יהודי לא-חרדי תורם כ-1.2 אחוזים מהכנסתו הכספית נטו לעומת תרומה בשיעור של כ-4.8 אחוזים מהכנסתם הכספית נטו של משקי בית חרדים – יחס של פי כארבעה כאשר מחשבים כשיעור מתוך ההכנסה נטו.
- חלקם של תרומות החרדים בכלל התרומות – משקי הבית החרדים מהווים כ-5 אחוזים ממשקי הבית היהודים, ואולם סכום התרומה הכולל של משקי הבית החרדים מהווה כ-20 אחוזים מסכום התרומה הכולל של משקי הבית היהודים.

¹ בתודה לחדוה צציק על הסיוע בהכנת המסמך.

רקע

התרומות הכספיות הן חלק בלתי נפרד מהחיים הקהילתיים, החברתיים והכלכליים בחברה החרדית. מצוות הצדקה היא אחת ממצוות 'עשה' הנתפסת ביהדות כמשמעותית במיוחד, ולה כוח חזק, וכנאמר בתפילת ונתנה תוקף: "וּתְשׁוּבָה וּתְפִלָּה וּצְדָקָה מְעַבְרִין אֶת לֵעַ הַגְּזֵרָה". אחד מהמניעים המרכזיים למתן תרומה כספית היא קיומה של חובה הלכתית ובכלל זה מצוות המעשר, כנכתב בתורה: "עֲשֹׂר תַעֲשֶׂר אֶת כָּל תְּבוּאֹת זֵרַעךָ" (דברים, פרק י"ד פסוק כ"ב), וניתן להפריש עד חומש מההכנסות. מצוות המעשר נלקחת בחשבון בתכנון התקציב החודשי של משקי הבית. פרט לחובה ההלכתית למתן תרומה קיימים מניעים נוספים למתן זה המושפעים גם מהנורמות הקהילתיות: ממניעים התנדבותיים – רצון לעזור לנזקקים בקהילה ומחוצה לה – ועד הרצון לתמוך בתלמידי חכמים, בין היתר, כדי להיות שותף בשכר לימוד התורה של התלמיד החכם ('הסכם יששכר וזבולון'), ותמיכה במוסדות דת שונים.

ניתן לאפיין את סוגי התרומות בחברה החרדית במספר קטגוריות. קטגוריה אחת היא מתן צדקה לעניים המתבצעת דרך ארגוני צדקה, קופות שכונתיות ומתן תרומה ישירה לנזקקים. בנוסף, יש את התרומה לעמותות שונות העוזרות למשל לחולים למימון טיפולים רפואיים ולאנשים שנקלעו לצרה או למצוקה זמנית. אפיק נוסף שאליו מתועלות חלק מהתרומות הוא הגמ"חים. תרומה (או פיקדון) לגמ"חים מאפשר לגמ"חים להתקיים ולהעניק הלוואות ללא ריבית כדי להקל על מצוקות של החברה החרדית. כמו כן ניתנות תרומות לצורך החזקת לומדי תורה ומוסדות דת ציבוריים. כך למשל, חלק מבוגרי ישיבות תורמים לישיבות בהן למדו, שנים לאחר סיום לימודיהם בישיבה, ומתפללים תורמים לבתי הכנסת של הקהילה שלהם. ראוי לציין שהמבנה הקהילתי חברתי של החברה החרדית מעודד מתן תרומה מסוגים שונים.

בחלק מהארגונים והמוסדות, מתן התרומה מקנה גם זכויות לקבלת שירות בהווה או בעתיד. לדוגמה, תרומה לבית כנסת המקנה מקום ישיבה בבית הכנסת או זכות לעלייה לתורה, ותרומה לגמ"ח המקנה לעיתים זכות עתידית לקבלת הלוואה או מענק בעת הצורך. תרומה למוסד עם סעיף 46 מאפשרת קבלת זיכוי מס על התרומה. קבלת זיכוי רווחת בקרב החברה החרדית שהיא בעלת מודעות לזכויות ונוטה יותר למיצוי זכויותיה.

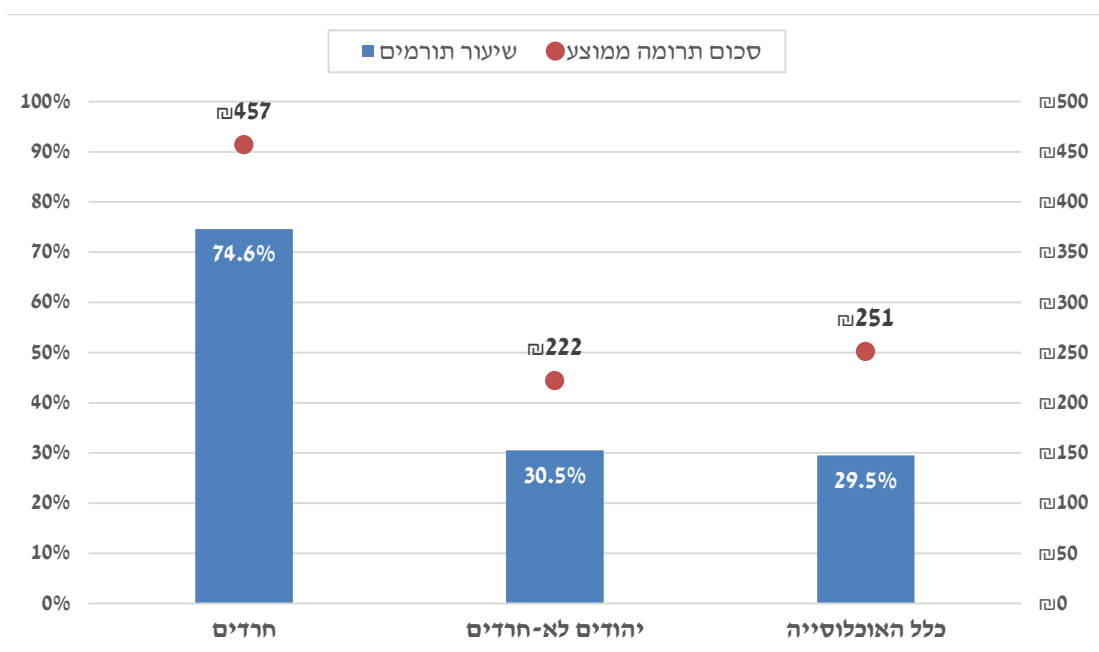
היקף מתן התרומות בחברה החרדית

כחלק מסקר הוצאות משקי הבית של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, נשאלים משקי הבית, בין היתר, על הוצאותיהם על תרומה למוסדות, לארגונים, לצדקה ולאנשים פרטיים (לפי דיווח עצמי).

מהנתונים עולה כי כ-75 אחוזים ממשקי הבית החרדים תורמים. שיעור הגבוה פי 2.4 משיעור התורמים בקרב משקי הבית היהודים שאינם חרדים, העומד על כ-31 אחוזים. גם בגובה התרומה קיים פער ניכר בין שתי הקבוצות. בעוד סכום התרומה של משק בית חרדי שנותן תרומה, עומד על 457 ש"ח בממוצע בחודש, סכום התרומה של משק בית יהודי לא-חרדי שתורם עומד על 222 ש"ח בממוצע בחודש, פחות ממחצית התרומה הממוצעת של משק בית חרדי (איור 1).

איור 1
שיעור משקי הבית התורמים וגובה התרומות החודשיות הממוצעות, 2014

מקור: עיבודי המכון החרדי למחקרי מדיניות לנתוני סקר ההוצאות של הלמ"ס, 2014.

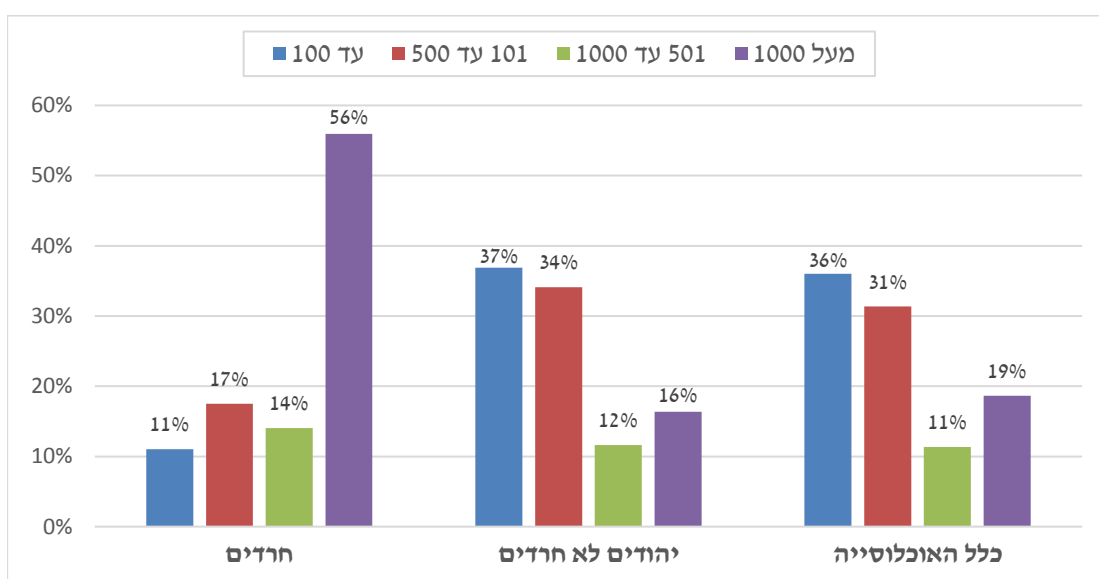
נתוני הסקר החברתי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הסוקר פרטים (מעל גיל 20) במקום משקי בית, מספקים תמונה משלימה לניתוח זה. גם מניתוח של נתוני הסקר החברתי לשנים 2015-2014 עולה כי מתן תרומה שכיח יותר בחברה החרדית², וגובה התרומות של פרטים חרדים גבוה

² לפי נתוני הסקר החברתי שיעור הפרטים מעל גיל 20 שדיווחו כי נתנו תרומה עמד בשנים 2014-2015 על כ-90 אחוזים בממוצע בחברה החרדית, וכ-68 אחוזים בחברה היהודית הלא חרדית.

משמעותית מהתרומות של שאר האוכלוסייה. כך למשל, למעלה ממחצית מהתורמים החרדים מעל גיל 20 תורמים יותר מ-1,000 ש"ח בחודש בהשוואה לכששית בלבד מהתורמים היהודים הלא חרדים (איור 2).

איור 2
שיעור התורמים לפי גובה התרומה החודשית, 2015-2014

מקור: עיבודי המכון החרדי למחקרי מדיניות לנתוני הסקר החברתי של הלמ"ס, לשנים 2015-2014.

היקף התרומות הכספיות של משקי בית חרדיים בולט במיוחד גם לנוכח העובדה שהכנסתם של משקי בית אלו נמוכה משמעותית בהשוואה להכנסה של משקי בית של לא-חרדים. משקי בית חרדים תורמים בממוצע 4.8 אחוזים מתוך ההכנסה הכספית נטו³. יחס הגבוה פי כארבעה מהשיעור הממוצע בקרב משקי בית יהודים שאינם חרדים, העומד בקרבם על 1.2 אחוזים מההכנסה הכספית נטו (איור 3).

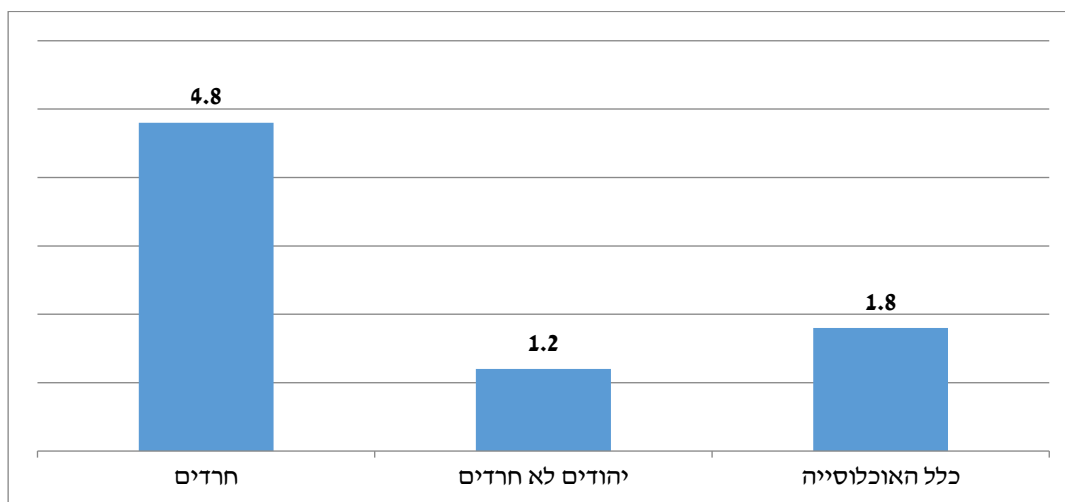
ראוי להדגיש שלא ניתן להשוות בין הנתונים שהתקבלו בסקר חברתי לאלו שהתקבלו בסקר הוצאות. זאת, בין היתר, בשל שוני באוכלוסייה הנדגמת – בסקר החברתי נדגמו פרטים מעל גיל 20, ובסקר הוצאות המשפחה נדגמו משקי בית.
³ הכוללת הכנסה מעבודה, מהון, מפנסיה וקרנות ומקצבאות ותמיכות.

המכון החרדי

איור 3

שיעור התרומה של משקי הבית (מההכנסה הפנויה נטו), 2014

מקור: עיבודי המכון החרדי למחקרי מדיניות לסקר הוצאות משקי בית של הלמ"ס, 2014.

מנתונים אלו עולה בבירור המשקל הגדול שמיוחס בחברה החרדית למתן תרומה בהשוואה לחברה היהודית הלא-חרדית. כמו כן עולה כי שיעור התרומה הממוצע של משק בית חרדי הינו כמחצית ממעשר. ניתן להסביר זאת בפרשנויות שונות לחישוב העמידה בחובת המעשר. יש המחשבים את ההכנסה הקובעת לצורך מצוות המעשר בניכוי הוצאות שונות ובפרט רווחת הגישה שתשלום על לימודי תורה של הילדים יכול להיכלל בסך חישוב המעשרות. כמו כן קיימות גישות שונות לעניין חובת מעשר על מלגות לימודים של אברכים.

כתוצאה מהפערים בהיקף התרומות בין החברה החרדית ללא-חרדית, מתקבל שבעוד משקי הבית החרדיים מהווים רק כ-5 אחוזים ממשקי הבית היהודים, היקף התרומות של החברה החרדית מהווה כ-20 אחוזים מכלל התרומות במגזר היהודי. מוסדות התרומה בחברה החרדית משוכללים משמעותית והתפתחו על פני השנים, החברה החרדית נסמכת עליהם במובנים רבים והיקפי התרומה תואמים לכך.